

Maig del 68 i la incidència en els discursos pedagògics pobres¹

May '68 and its impact on poor pedagogical discourses

Albert Esteruelas Teixidó
albertesteruelas@ub.edu
Universitat de Barcelona (Espanya)

Jordi Garcia Farrero
jgarciaf@ub.edu
Universitat de Barcelona (Espanya)

Data de recepció de l'original: març de 2018

Data d'acceptació: juliol de 2018

RESUM

En aquest article analitzem el que la revolta del Maig del 68 implica per als discursos pedagògics. En primer lloc, enunciem alguns dels antecedents de la revolta. En segon lloc, enumerem i descrivim algunes de les característiques que configuren el pensament pedagògic contraespectacular de la revolta francesa, un fet que sovint ha estat oblidat quan s'analitza aquesta agitació social. Dintre de les pedagogies del Maig francès, podem detectar la importància que adquirí la il·lusió i la capacitat de fer del que era ordinari quelcom extraordinari i que va constituir una experiència que

¹ La recerca que ha donat lloc a aquests resultats ha estat finançada per RecerCaixa.

s'endinsa en l'atzar i enalteix la incertesa. Els discursos pedagògics del Maig del 68 es caracteritzen per ser fragmentaris, adoptar la forma no dogmàtica i sovint contradictòria de l'aforisme i del diàleg, i ser una pedagogia democràtica, comunitària i vitalista, disposada a incrementar i optimitzar la vida quotidiana i lluitar contra l'alienació, és a dir, contra l'espectacle.

PARAULES CLAU: Maig del 68, pedagogies alternatives, pedagogia democràtica, pensament pedagògic.

ABSTRACT

In this article we analyse what the revolt of May '68 means for pedagogical discourses. First of all, we point out some of the incidents prior to the rebellion. Secondly, we list and describe some of the characteristics that make up the counter-spectacular pedagogical thinking of the French revolt, a fact that has often been overlooked when analysing this social upheaval. Inside the pedagogies of the French May, we can detect the importance acquired by the illusion and ability to make the ordinary something extraordinary, becoming an experience that embeds itself in fate and extols uncertainty. The pedagogical discourses of May '68 are characterised by being fragmentary, adopting the non-dogmatic and often contradictory form of aphorism and dialogue, being a democratic, communitarian, and vitalist pedagogy, willing to increase and optimise daily life, and fighting against alienation, that is, against the spectacle.

KEY WORDS: May '68, Alternative pedagogies, Democratic pedagogy, Pedagogical thinking.

RESUMEN

En este artículo analizamos lo que la revuelta de Mayo del 68 implica para los discursos pedagógicos. En primer lugar, enunciamos algunos de los antecedentes de la revuelta. En segundo lugar, enumeramos y describimos algunas de las características que conforman el pensamiento pedagógico contra-espectacular de la revuelta francesa, un hecho que a menudo ha sido olvidado cuando se analiza esta agitación social. Dentro de las pedagogías del Mayo francés, podemos detectar la importancia que adquirió la ilusión y la capacidad de hacer de lo ordinario algo extraordinario y que constituyó una experiencia que se adentra en el azar y ensalza la incertidumbre. Los

discursos pedagógicos de Mayo del 68 se caracterizan por ser fragmentarios, adoptar la forma no dogmática y a menudo contradictoria del aforismo y del diálogo, y ser una pedagogía democrática, comunitaria y vitalista, dispuesta a incrementar y optimizar la vida cotidiana y luchar contra alienación, es decir, contra el espectáculo.

PALABRAS CLAVE: Mayo del 68, pedagogías alternativas, pedagogía democrática, pensamiento pedagógico.

I. INTRODUCCIÓ

El Maig del 68 ha deixat de ser un referent cultural i polític. Transcorreguts ja cinquanta anys dels fets que varen marcar profundament la cultura, la vida i la societat d'Occident, resulta una quimera trobar algú que, sent encara jove, hagi sentit a parlar d'aquest esdeveniment, ni que sigui vagament. I, no obstant això, sembla que, avui, com aleshores, els vint-i-vuit dies del Maig del 68² es presenten, més enllà d'evocacions mitificades, com un fet absolutament contemporani.³ D'una manera o una altra, no hi ha ningú que no hagi assistit a un enterrament –el de la revolta– on el mort no apareix enlloc. La pregunta avui, per tant, continua sent: on és el Maig del 68?

Avisem que no pretenem ni narrar ni historiar els aspectes d'aquest esdeveniment tan sorprenent: s'ha fet a bastament i, per tant, fora redundant. El nostre interès és centrar-nos a esbossar un retrat de les implicacions i derivacions pedagògiques de la revolta francesa, un fet al qual els pedagogs i pedagogues no han dedicat prou atenció, ni suficient espai. Només cal consultar les propostes que els congressos i seminaris han fet en el passat sobre el tema. Segons que sembla no se solucionarà en aquest cinquantè aniversari. Aquest «oblit» pedagògic il·lustra una certa miopia teòrica, ja que el Maig

² Els dies de la revolta poden ser comptabilitzats de diverses maneres. Nosaltres parlem de 28 dies com un fet simbòlic. Considerem l'inici de la revolta la primera manifestació a París i el tancament de la Sorbona el 3 de maig i el final el situem en la manifestació dels partits de dretes als Camps Elisis després del discurs de De Gaulle on demanava suport contra el comunisme totalitari el 30 de maig.

³ No tothom compartia aquesta opinió en la celebració dels vint anys. Així, per exemple, s'ha dit que maig «es, a los veinte años, un fenómeno de muchas interpretaciones, pero de pocas vigencias que no sean iconográficas». I és que una cosa és el reconeixement i una altra el fet. SÁENZ GUERRERO, Horacio. «Guía sumaria de documentaciones e ideas sobre mayo del 68», *Cuenta y Razón*, 37 (1988), p. 95-100 (p. 97). O també, ben poc encertadament: «Piénsese que aquel mes no ha generado ni una obra literaria respetable ni una película de igual calidad. Mejor dicho, no ha generado nada. El psicodrama se acabó en sí mismo», *Ibidem*, p. 98.

del 68 arrela, precisament, en una problemàtica educativa i té unes clares conseqüències per a l'educació.

Oblidat i menystingut, a l'enterrament del Maig del 68 hem assistit molts estudiosos i sovint més d'una vegada. En llibres, en articles o en conferències i seminaris d'alta volada teòrica, és caracteritzat –sovint interessadament– com una convulsió cultural sense derivacions polítiques, al capdavant com un moviment fracassat. I, no obstant això, ens sembla que podríem pensar que ha succeït tot el contrari, que el Maig va ser un èxit, un enorme èxit. Una mostra d'aquest èxit del fracàs, si se'n permet el joc de paraules, ha estat la interminable llista d'adjectius –no sempre encertats, però sempre insuficients– usats per parlar d'aquest fet tan contemporani i tan controvertit. La revolta francesa fou un «trencament», una «rebel·lió», una «revolució cultural».⁴ Potser fou, com va indicar Raymond Aron, una «revolució absent» o una senzilla «reacció anticapitalista», potser un «moviment» o una «revolta estudiantil» o «universitària», potser un «maig de revolta» o un «maig revolucionari», un «fet» o un «esdeveniment», una «insurrecció», una «expressió del món jove i universitari» o, fins i tot, una «immensa gresca». *L'Humanité*, per la seva banda, va parlar d'una «causa justa» dels estudiants.

Definitivament, sembla cert, com ha indicat Montserrat Galceran, que el que va passar no es va poder capturar en una paraula, ja que es tractava d'un procés que havia d'esdevenir-se, obert, dinàmic i canviant.⁵ És precisament aquest dinamisme una característica definitiva que el dotà d'un poder extraordinari, ja que no va permetre, en el seu temps, ni projectar el que succeiria tot just l'endemà, ni preveure el que passaria l'hora següent. Quelcom màgic s'estava esdevenint.

2. ALGUNS ANTECEDENTS DE LA REVOLTA

Resulta evident que un moviment tan important i de tanta transcendència en el curs històric contemporani no pot néixer per generació espontània sinó que ha de ser el resultat de la confluència d'uns discursos culturals,

⁴ Hem pensat no esmentar qui i on ha adjectivat la revolta del 68 d'una manera o una altra per no omplir de citacions el text, ja que, en certa manera, no aporten arguments essencials que s'hagin de rebatre. Tampoc podem parlar de les influències més significatives en el moviment, per no consumir l'espai al pensament pedagògic.

⁵ GALCERAN HUGUET, Montserrat. «El Mayo del 68 francés y su repercusión en España», *Dossiers Feministes*, 12 (2008), p. 77-98 (p. 82).

socials, filosòfics i polítics. Efectivament, el Maig francès fou la síntesi de la coincidència de fets molt heterogenis, començant per l'avantguarda artística i els moviments estudiantils i continuant pels protagonismes individuals i els activismes col·lectius socials o culturals. Com ha escrit Fernández Buey molt encertadament: «Lo interesante es que en ese ámbito llegaron a aproximarse y a coincidir figuras tan distintas como el hippy radicalmente pacifista, los panteras negras defensoras de la violencia en favor del poder negro en EE.UU y dirigentes estudiantiles que, como Mario Savio, el principal organizador de la protesta en Berkeley, eran al mismo tiempo los mejores estudiantes del *stablishment* universitario». ⁶ Certament, el Maig del 68 va saber fer un consens en la diferència, un fet que ha permès construir una narració contemporània. No podem, però, desenvolupar més concretament aquestes influències, ja que ens esgotaria un espai que necessitem per parlar dels discursos pedagògics.

Tanmateix, és absolutament indefugible destacar el paper que tingueren en els fets de maig tres conflictes estretament relacionats amb l'educació. El primer fou la resistència –mai la cultura no ha estat un factor d'oposició tan determinant com aleshores– contra la forma autoritària de gestionar la universitat pública, un fet que ja havia generat la revolta de Berkeley. Aquesta resistència incloïa el conegut mandarinat, una forma de gestió tecnocràtica (que potser avui dia ens semblaria poc autoritària i poc tecnocràtica). Certament, la crítica, eminentment pedagògica, al·ludia a dues de les característiques bàsiques del pensament pedagògic lligat al Maig del 68 i que el mandarinat liquidava: d'una banda, la conversa i, de l'altra, la participació estudiantil en la gestió de l'ensenyament. El segon conflicte concernia els anacrònics continguts de les matèries dels estudis universitaris que, tal com ha destacat Fernández Buey, ⁷ estaven dirigits a una formació autoritària en la societat de consum. És evident que és un fet que no dista en excés del moment educatiu i universitari que nosaltres vivim. Ras i curt: hem depassat, de molt, la submissió dels continguts universitaris al món de l'empresa.

El tercer conflicte, més que conegut, és la problemàtica entre generacions sempre present, però aleshores fou més evident, ja que la societat era netament patriarcal; la família era més aviat autoritària i la vida estava centrada en el món dels «gustos, las costumbres, los gestos, la vestimenta, las expectativas

⁶ FERNÁNDEZ BUEY, FRANCISCO. «Entre Mayo del 68 y la guerra del Vietnam», 2018, https://www.upf.edu/materials/polietical/_pdf/mayo68.pdf. L'article no està paginat.

⁷ *Ibidem*.

y las necesidades de los mayores».⁸ Avui, és cert que aquesta situació s'ha transformat en neuròtica: mentre enaltim els valors vitals de la joventut, la condemnem a l'atur i a la precarietat.

3. VERS LES PEDAGOGIES DEL MAIG DEL 68

No ha de sorprendre ningú si diem que el Maig del 68 és un moviment quasi arraconat que, fins i tot, ha estat usat per culpabilitzar i denigrar els seus admiradors. Les causes d'aquestes valoracions –sovint fetes per ideologies interessades– són, lògicament, múltiples. Resulta curiós i sorprenent que, tant entre els defensors com entre els estudiosos en general, no es recalqui que l'odi desfermat sobre la revolta estudiantil fou causat, i ho és, per la seva indefectible actualitat i per l'encert, perquè que hagin passat cinquanta anys és pura anècdota: el Maig és i serà un fet contemporani. Al capdavant, la part dolenta atribuïda a la revolta és precisament la que es va voler evitar i no es va poder evitar. Aquesta ha estat la interpretació d'alguns autors, expressada en els termes següents: «¿y si la eclosión de este individualismo sin individualidad y este hedonismo sin placer no fuese el resultado del Mayo del 68, sino precisamente de su fracaso y de su reflujo?»⁹

Mentre que alguns personatges emblemàtics de la revolució, encapçalats per Daniel Cohn-Bendit, han lluitat i mostrat la voluntat d'oblidar els fets amb obres com *La revolución y nosotros, que la quisimos tanto*; altres, com Antoni Negri, són partidaris de rescatar les formes polítiques que es popularitzaren aleshores.

Montserrat Galcerán explicà, molt clarament, el procés que hem seguit amb el fenomen del Maig del 68.¹⁰ Abans dels vuitanta, la revolta estava, d'alguna manera, tant present en l'ambient que era habitual pensar en la possibilitat que es repetís, però, a partir dels anys vuitanta (curiosament, o no, l'any «oficial» del triomf de les tesis neoliberals), es comença a interpretar en clau cultural i a valorar com un fracàs polític. És cert que aquest revisionisme comença amb l'èxit dels nous filòsofs francesos –Bernard Henry-Levy, André

⁸ *Ibidem.*

⁹ CARRASCO, Nemrod. «Seamos realistas: lo que aún queda de Mayo del 68», *Astrolabio: Revista Internacional de Filosofía*, 8 (2009), p. 33-48 (p. 47).

¹⁰ GALCERAN HUGUET, Montserrat. *Op. cit.*, p. 79.

Gluksmann, Alain Finkielkraut— que posen de moda la interpretació segons la qual l'èxit del Maig hauria conduït al totalitarisme, una idea que planteja una possibilitat però que ningú ha explicat com s'hauria pogut dur a terme.

El fet que quedin pocs partidaris o que es multipliquin els detractors no pot fer desaparèixer la gran quantitat de derivacions teòriques que, aportades aleshores, és necessari recuperar. Ens atreviríem a dir que, d'alguna manera, la por a la «pedagogia del Maig» és la por a la veracitat de la crítica social —i educativa— que generà. El fantasma de la possibilitat de la seva repetició no ha d'allunyar-nos de la necessitat de valorar-ne les aportacions. Podria ser que la revolta francesa contingüés el germen de la solució a alguns dels mals de la societat actual, solució segurament incompatible amb els interessos de les oligarquies que, ahir com avui, odien la democràcia.

Sigui com sigui, la pedagogia del Maig, colorada de l'underground, un xic contracultural —adjectiu que li ha reportat molts malentesos i crítiques— subsisteix encara immune al positivisme i al mercantilisme i a l'ombra de la minoria. Cal destacar que les crítiques abocades a la forma d'entendre el món, la vida i l'educació que implicà sovint són un impediment per endinsar-nos en el pensament pedagògic, ja que ens arrosseguen al terreny dels atacs personals i vagues, i també mandrosos.

Una certa pedagogia, ara que està tan rebaixada per la política com ho va estar aleshores, ha sabut guardar en un raconet de la història les propostes implícites de la revolta, perquè fou un moviment, es vulgui o no, que concerneix estrictament el pensament pedagògic. El terme «pedagògic» ha de passar a formar part de la inesgotable quantitat d'adjectius que han servit per qualificar el Maig francès, signe inequívoc tant de la riquesa de la revolta com del seu èxit. Certament, l'educació va ser un dels elements més importants del paisatge del Maig. L'augment vertiginós de l'escolarització universitària —la taxa es triplicà a principis dels anys seixanta— juntament amb l'impuls dels estudis arran de la difusió del marxisme, provocà l'aparició d'una capa d'intel·lectuals molt important. Com ha indicat Hobbsbawn,¹¹ si al final de la Segona Guerra els estudiants eren uns 100.000, en els anys seixanta la xifra havia superat els 200.000 i, transcorreguts uns pocs anys, es triplicà. La democratització de la universitat (el terme «massificació» és, normalment, tendencios), tan criticada en l'actualitat, fou la responsable d'un procés d'ebullició no només intel·lectual, sinó també vital. Mai la universitat no ha aparegut tan clarament

¹¹ HOBBSBAWN, Eric. *Historia del siglo xx*. Buenos Aires: Crítica, 1998, p. 303.

vinculada a una transformació cultural, política i social com aleshores.¹² En aquest sentit, estariem temptats de plantejar la hipòtesi segons la qual la «reforma» dels estudis universitaris ha estat un dels objectius polítics prioritaris per tal de fer-la, no més eficient, sinó més innòcua. I podríem pensar que l'objectiu s'ha aconseguit.

Un cop feta una primera presentació, seguidament intentarem caracteritzar de forma convenient les conseqüències pedagògiques que es derivaren dels fets que, abans i després de la revolta, canviaren el món. Sent conscients de la dificultat d'aconseguir-ho en un únic article, intentarem, en les pàgines següents, exposar alguns dels trets més significatius de la «pedagogia o pedagogies del Maig».¹³ Cal assenyalar que, contràriament al que podríem pensar, aquestes pedagogies avancen el que alguns sociòlegs –concretament Ulrich Beck– anomenen segona modernitat i representen una resposta a la crisi de la modernitat que, en alguns casos, s'apropen a les tesis de Jürgen Habermas i, en certa manera, al pragmatisme nord-americà.

3.1. La pedagogia construeix l'extraordinari a partir del que és ordinari

Resulta difícil negar que el Maig del 68 va ser un fet extraordinari, un esdeveniment que, per una part, era conseqüència de la derrota de la modernitat i, per l'altra, iniciava el reciclatge de les seves ruïnes. Si amb Auschwitz s'inaugurà la pèrdua dels relats moderns, amb la revolta francesa –mentre s'enduria la crítica del relat mercantilista– es va accelerar la caiguda de les narracions d'arrel marxista. La postmodernitat augmentava el seu cabal de ruïnes, foscors i tristeses.

En aquest context –un fet que sovint passa desapercbut– la revolta francesa fou capaç de posar en marxa la imaginació de les multituds i fer-les somiar. El reciclatge de la modernitat estava en marxa. No és estrany, doncs, que personatges tan poc sospitosos com Claude Mauriac quedaren fascinats pels fets: «Lo que era fabuloso, en Mayo, era la magia, era la atmosfera, el

¹² Ben mirat, hem de fer un aclariment: si hem parlat de democratització i no de massificació no és per una qüestió ideològica sinó estrictament històrica. En primer lloc, perquè un dels elements que incentivaren la revolta fou la comprovació de la poca presència de les classes obreres a la universitat i, en segon lloc, perquè s'anà més enllà de la simple demanda de la igualtat d'accés als estudis superiors.

¹³ Clarament el Maig s'ha d'interpretar com una crida d'atenció per una reestructuració del capitalisme que, de passada, direm que fa invisible el paper de l'estat –que respon als interessos dels poderosos mentre naturalitza el seu rol de prestació de serveis i d'igualtat d'oportunitats.

aire. Aquéllos que no lo han conocido no lo pueden comprender, y siempre les faltará haber vivido esta experiencia». La màgia es va obrir camí entre la multitud i la vida quotidiana deixant que el que era ordinari es transformés en extraordinari. Diríem, seguint Giorgio Agamben,¹⁴ que l'agitació francesa va ser una experiència que va aconseguir que els homes es configuressin com a infància i perduessin com infants. Foren temps d'intensitat i, en certa forma, l'esdeveniment del «Maig del 68» ens constituí com a «[...] el *mystérion* que cada hombre instaure por el hecho de tener una infancia».¹⁵

Entre moltes altres pretensions, el Maig fou un intent de convertir la vida ordinària en experiència extraordinària. La vida del benestar apareixia com una manera de viure pobre, per dues raons bàsicament: perquè no estava centrada en el present i per la sospita –que naixia aleshores– sobre la relació que aquest benestar tenia amb la despolitització de la ciutadania, conseqüència de l'estratègia de l'estat, tant o més que de l'acceptació de la forma de vida capitalista, com veurem més endavant.

Per això a les parets de la Sorbona es podia llegir «Visca el present», abans o després d'haver llegit: «L'art ha mort. Alliberem la nostra vida quotidiana». Aquesta vinculació amb l'art, especialment amb aquell que pretenia transformar l'academicisme, des del dadà a l'art pobre (*arte povera*), defensava que la idea passés sempre al davant de l'autor o que la vida avancés la pura informació o el contingut curricular. Aquests fets es materialitzarien en el manifest del moviment de l'art pobre de 1969 per part de Germano Celant, quan considerava l'artista com un «productor de magia y maravillosos hechos y hazañas».¹⁶ El Maig inaugurà l'era de qualsevol i de ningú, de l'individu anònim, de la democràcia en la vida quotidiana.

Com molts altres aspectes, entre la desesperança i el possibilisme dels temps posteriors, una de les seves principals aportacions ha quedat relegada a l'oblit, si és que alguna vegada ha vist la llum. Es tracta de l'afirmació de Jean-Paul Sartre segons la qual el Maig del 68 va realitzar el miracle d'expandir el camp del possible.¹⁷ Ni més ni menys.

¹⁴ AGAMBEN, Giorgio. «Infancia e historia. Ensayo sobre la destrucción de la experiencia», AGAMBEN, Giorgio. *Infancia e Historia. Destrucción de la experiencia y origen de la Historia*. Argentina: Adriana Hidalgo Editora SA, 2007, 5-92 (p. 70).

¹⁵ *Ibidem* p. 71.

¹⁶ HEREDIA, Mariana. «Manifiesto. Germano Celant, Milán, 1969», *Arte contemporáneo. Arte Póvera*, editat per Mariana Heredia. Argentina: Universidad de Belgrano, s/d, p. 10-15.

¹⁷ En una entrevista que Jean-Paul Sartre realitzà a Cohn-Bendit afirmà: «Hay algo que ha surgido de ustedes que asombra, que trastorna, que reniega de todo lo que ha hecho de nuestra sociedad lo que ella es».

3.2. La pedagogia constitueix l'experiència

La revolta francesa estigué plena de la màgia que li proporcionà ser un fet inesperat que provocà una modificació del context i una transformació de les persones. El Maig del 68 fou un esdeveniment que va suposar una experiència i que bàsicament es configurarà com una experiència educativa. Els discursos derivats dels fets de maig es fan realitat en una pedagogia abocada a transformar. Ben mirat, sempre s'ha pensat la revolta francesa en termes de transformació social, política o cultural, però poques vegades s'incideix que els fets de maig canviaren les persones. No oblidem que la contestació juvenil s'inicià en la societat –concretament en el que avui anomenem societat civil– la qual cosa amplificà la seva potencialitat transformadora i democràtica. El 68 marcà, clarament, el camí que la reconstrucció europea hauria de seguir en virtut de construir un món amb més vida.

Així, doncs, la nova pedagogia eixida del Maig mostra que la instrucció, aïllada de la poesia i de la vida, aïllada de la persona, perd tot el sentit, tal com havia indicat Agamben: «lo que vuelve hoy insoportable [...] la existencia cotidiana [...] es esa incapacidad de traducirse en experiencia».¹⁸

D'aquesta manera, no hi ha dubte que l'afirmació que els discursos pedagògics del Maig se centraran a desenvolupar una proposta basada en l'experiència suposa que es proclama una forma pedagògica no dogmàtica. En aquests impulsos podríem llegir la influència del teatre pobre, ja que el seu creador, Jerzy Grotowski, havia reclamat aquest fet com «una vía negativa, no una colección de técnicas, sino la destrucción de obstáculos».¹⁹ Aquesta idea basada en la via negativa plana sobre el sentit del Maig: «Los estudiantes no tienen, sin duda, una visión precisa y detallada de la Sociedad que quieren [...] pero saben perfectamente lo que no quieren».²⁰ En definitiva, sembla evident que l'educació és una lluita contra els excessos de seguretat i contra aquest dogmatisme que actua com un mecanisme que no ens deixa veure més enllà

Se trata de lo que yo llamaría la expansión del campo de lo posible. No renuncien a eso». SARTRE, Jean-Paul; COHN-BENDIT, Daniel. «La imaginación al poder. Diálogo entre Jean-Paul Sartre y Daniel Cohn-Bendit», *La imaginación al poder. París Mayo 1968*. Ed. Mario Pellegrini. Barcelona: Argonauta, 1978 [1a ed. Buenos Aires: Insurrexit, 1968], 39-54 (p. 54).

¹⁸ AGAMBEN, Giorio. *Op. cit.*, p. 8-9.

¹⁹ GROTOWSKI, Jerzy. «Hacia un teatro pobre», *Hacia un teatro pobre*. Madrid: Siglo Veintiuno Editores, 1992, p. 9-20 (p. 11).

²⁰ MARCUSE, Herbert. «Declaraciones», *La imaginación al poder. París Mayo 1968*. Ed. Mario Pellegrini. Barcelona: Argonauta, 1978 [1a ed. Buenos Aires: Insurrexit, 1968], p. 55-62 (p. 58).

del que ja veiem. L'experiència és, sens dubte, primordialment antidogmàtica, ja que és sortir d'un mateix i, en aquest sentit, una «conversación con los otros y de los otros entre sí».²¹

3.3. *La pedagogia camina en l'atzar i en la incertesa*

El Maig del 68 representà un esdeveniment en què, tot i que no es pot dir que fora fruit de la casualitat, l'atzar desenvolupà un paper fonamental. Es feu present la forma material de la incertesa d'un món que se n'havia anat en orris amb la Segona Guerra Mundial. En aquest sentit, mostrà el camí cap a una forma pedagògica característica de la revolta; en lloc de centrar-se en la necessitat de preveure el que succeiria a continuació, s'instaurà, precisament, la necessitat de no saber el que passaria després. D'alguna manera, es trencà la línia clàssica del temps. Molts autors han destacat que ningú es va proposar que passés el que va passar i que la gent, sense proposar-s'ho, «la va fer bona».²² El Maig del 68 no fou «una experiència calculable» i, per això, fou un succés amb autoritat i amb valor que encara avui recordem.²³ Pensem que aquesta és una de les principals aportacions de la revolta als discursos pedagògics. En l'educació, els efectes no controlats poden ser els més substancialment transcendents. No podem oblidar que l'educació també és un procés espontani que sorgeix de la relació entre persones, però cal tenir present que la reducció de la formació a la programació sempre és un procés vinculat a interessos, ja siguin empresarials o polítics, que no té ni finalitat ni utilitat emancipadora. Potser aquesta ha estat la raó per la qual s'ha criticat l'«espontaneisme» de la revolta francesa. No ha d'estranyar que a Censier un subjecte anònim li fes palesa aquesta certesa: «És necessari explorar sistemàticament l'atzar».

Els discursos pedagògics del Maig del 68 van reunir dos elements que són difícils de trobar en les propostes actuals i que van resultar –i resulten– molestos i perillous socialment: en primer lloc, la potència transformadora que comprenien i, en segon lloc, la seva implicació democràtica i igualitària. Curiosament, trobem ambdós factors reunits en un fet que fou acusat –amb

²¹ SKLIAR, Carlos. «Poner en tela de juicio la normalidad, no la anormalidad. Políticas y falta de políticas en relación con las diferencias en educación», *Revista Educación y Pedagogía*, 41 (2005), p. 9-22 (p. 19).

²² IBAÑEZ, Tomás. «Deseo de Mayo», BAYNAC, Jaques. *Mayo del 68: La revolución de la revolución*. Madrid: Acuarela Libros, 2016, p. 13-28 (p. 18).

²³ Efectivament, com va deixar escrit Giorgio Agamben (*op. cit.*, p. 14-15) «una experiencia convertida en calculable y cierta pierde inmediatamente su autoridad».

tota la raó— de no presentar un «full de ruta», característica que algun autor ha vinculat precisament al seu èxit: «fue gracias a eso [ausencia de mapas precisos de navegación] por lo que avanzó hacia donde avanzó».²⁴

Certament, el Maig, com l'educació, ha de ser «Algo así como un devenir plural y creativo, sin patrón y sin proyecto, sin una idea prescriptiva de su itinerario y sin una idea normativa, autoritaria y excluyente de su resultado».²⁵ La Sorbona ho va declarar: «Un pensament que s'estanca és un pensament que es podreix.» Reivindicar l'espontaneïtat en el procés de la formació no significa fer desaparèixer completament els objectius, els continguts o la metodologia, sinó eliminar la idea de projecte —entès com un model prefixat— el resultat del qual es coneix per endavant i molt sovint implica totalitarisme i doctrinarisme.

Pensar que el Maig francès no caminava envers un objectiu és absurd; pensar que en tenia un de prefixat és una errada. És obvi que la revolta parisenca tenia unes pretensions. La primera, i més clara, fou demostrar que «El dret a viure no es pidola. Es pren». Pel que fa a la qüestió universitària, els estudiants varen mostrar que sabien «exactament» el que demanaven,²⁶ malgrat que no coneixien si era tot el que havien de demanar o només una part.

La manca de sintonia de la revolta amb el marxisme-leninisme, posada de manifest pels situacionistes, respon a la superació de la posició ideològica segons la qual són els líders els que, amb la seva consciència «crítica i transformadora», desalienada, han de conduir el poble al seu alliberament. Els objectius són, al capdavant, els d'una oligarquia que emancipa. No és d'estranyar que Cohn-Bendit recollís la necessitat d'abandonar la teoria de «la vanguardia dirigente» per una altra teoria «más simple y más honrada» de la «minoría activa», «que desempeña el papel de un fermento permanente, impulsando a la acción sin pretender la dirección».²⁷

La suposada manca d'objectius serveix per destacar una opció per una educació més participativa i més democràtica. D'aquesta manera, «[el movimiento estudiantil] sin hacer promesas y, por el contrario, descartando toda afirmación prematura, opone y mantiene una potencia de rechazo,

²⁴ IBAÑEZ, Tomás. *Op. cit.*, p. 18.

²⁵ LARROSA BONDIA, Jorge. *Op. cit.*, p. 21.

²⁶ MARCUSE, Herbert. *Op. cit.* p. 58.

²⁷ SARTRE, Joean-Paul; COHN-BENDIT, Daniel. *Op. cit.*, p. 47. Així, continua dient: «En determinadas situaciones objetivas —con la ayuda de una minoría activa— la espontaneidad retoma su lugar en el movimiento social. Es ella la que promueve el avance, y no las órdenes de un grupo dirigente».

creemos nosotros, de abrir un porvenir».²⁸ Una posició que és força reconeguda en moltes propostes pedagògiques actuals, però que resten lluny de la pràctica política, fins i tot, de la més alternativa, que continua movent-se, encara, en aquesta teoria de l'avanguardia i del lideratge carismàtic i salvador.

Una de les veritats –pedagògiques i polítiques– que evidencià el Maig francès fou que no calen tants líders ni tants pastors i, probablement, que no necessitem cap líder ni cap pastor, que la gent és capaç de viure la seva vida, que no ens calen oligarquies. Veiem-ne un exemple: «Luego, cuando remonté a lo alto del bulevard, vi que los estudiantes comenzaban a desmontar el pavimento. [...] Pero nadie había dado la orden de levantar barricadas. [...] El jefe de policía declaró que la operación estaba dirigida por “especialistas de la guerrilla”. [...] Para él era preciso que hubiera un cerebro, un plan. El viernes, los estudiantes probaron lo contrario».²⁹ La lliçó del Maig és molt important. La gent no sempre és capaç d'arribar a un consens, però més sovint del que estem disposats a admetre és capaç de fer i posar-se d'acord. Els líders es poden comprar, però la multitud, no.

La revolta francesa representa l'encarnació de la refutació de «la teoria de l'avanguardia revolucionària» entesa com la força dirigent d'un moviment popular.³⁰ Efectivament, i tal com acabem de transcriure, ningú va donar ordres d'aixecar les barricades. Realment sembla que no estem disposats a entendre la possibilitat d'una acció comunitària que no sigui purament instrumental. Com hem vist, el cap de la policia, Grimaud, declarava que l'operació estava «dirigida per especialistes de la guerrilla»: «Pero el gobierno no puede llegar a imaginar que 15.000 a 20.000 jóvenes pueden, en una semana, aprender a realizar manifestaciones, aprender a defenderse y a organizarse. Para él, era preciso que hubiera un cerebro, un plan. El viernes [10 de maig], los estudiantes probaron lo contrario».³¹ En educació passa el mateix. El paradigma tecnològic no sembla interessat a deixar que l'educació, senzillament, es produeixi.

Acabem d'afirmar que la revolta es va fer tenint present algunes pretensions: «Queremos que la revolución que comienza liquide no sólo la sociedad

²⁸ MARCUSE, Herbert. *Op. cit.*, p. 58.

²⁹ COHN-BENDIT, Daniel. «Nuestra comuna del 10 de Mayo», *La imaginación al poder. París Mayo 1968*. Ed. Mario Pellegrini. Barcelona: Argonauta, 1978 [1a ed. Buenos Aires: Insurrexit, 1968], p. 23-27 (p. 26).

³⁰ SARTRE, Jean-Paul; COHN-BENDIT, Daniel. *Op. Cit.*, p. 46.

³¹ COHN-BENDIT, Daniel. *Op. cit.*, p. 26.

capitalista sino también la sociedad industrial. La sociedad de consumo morirá de muerte violenta. La sociedad de la alienación desaparecerá de la historia. Estamos inventando un mundo nuevo original. La imaginación al poder».³² Hem de recordar que un dels principis de la pedagogia que destil·là la rabiosa agitació és precisament tenir cura de no usurpar la paraula ni totalitzar-la. Ningú té dret a parlar pels altres. L'objectiu és contestar el poder, no prendre'l; abolir-lo, no conquerir-lo. Precisament el Maig del 68 és l'estat de la crítica permanent, és l'actitud crítica davant totes les estructures del poder; és la substitució del poder pel no-poder. Si no fa propostes, és perquè no vol cap regeneració, cap reforma de l'existent; la reforma, la regeneració, en tot cas, és la pura abolicció. La proposta és fer un salt en la línia de la història. La proposta també és fer fora, apartar, tots els que formen part del problema. Aquesta serà, sens dubte, una solució.

Tal com vam aprendre a partir de l'agitació mundial dels anys seixanta, el subjecte revolucionari no sempre preexisteix a la revolució sinó que es constitueix en el seu procés. Dit d'una altra manera, l'acte institueix la consciència. Així, el discurs pedagògic implica que l'alumnat es constitueix en l'acte d'educació mateix i es fa necessari, com a conseqüència d'això, desconstruir aquells comportaments escolaritzats, els que s'han edificat en altres experiències formatives mercantilitzades («No m'alliberis. Jo me n'encarrego», escrigué algú en una paret). En aquest sentit, Gilles Lipovetski feu una interpretació que podria ser encertada, però que nosaltres pensem que és totalment errònia. Quan l'autor de *L'era del buit* situà els efectes del 68 en l'apertura a l'individualisme democràtic i el present ininterromput de la revolució-moda, va obrir un espai interessant de reflexió que recollí Jacques Rancière a *L'odi a la democràcia*, mostrant clarament la incorrecció d'aquesta idea.

Afirmar que els discursos pedagògics connotats en la revolta es definiren per la incertesa i per l'atzar és acceptar el caràcter nòmada de la pedagogia que s'inaugura, i que és una característica absolutament contemporània. La revolta de Maig, més que qualsevol altra, implicà acceptar que la vida es troba en el camí. Resulta ara indefugible portar a col·lació els artistes pobres-nòmades, com Giuseppe Penone i Mario Merz, que foren representants –i antecedents– evidents d'aquests discursos artístics i pedagògics. Efectivament, Penone, amb la seva obra «Ripetere il bosco» (repetir el bosc), i Merz, amb la que

³² FERNÁNDEZ BUEY, Francisco. *Op. cit.*

esdevingué una forma clàssica –la de l'igllú–, representaren aquest nomadisme, aquest estar sempre en el camí; Merz i Penone alhora que afirmaven el buit vital de la societat de l'espectacle, del pensament tècnic, afirmaven el que és, com l'igllú, efímer i transitori, primitiu, però també, contemporani.

3.4. La pedagogia es fragmenta en l'aforisme

Si Guy Débord va analitzar i criticar la societat de l'espectacle, els discursos pedagògics del Maig també han de ser analitzats tenint en compte aquesta crítica. En aquest sentit, un dels fets que més han marcat la revolta ha estat la substitució de la televisió per les parets i els murs de París. Contra l'espectacle i el mercantilisme, el fragment. La utopia perseguida serà fer que un aforisme valgui més que mil imatges, sobretot quan la imatge és la imatge de l'espectacle.

Tot i que podem considerar l'aforisme com un mètode de l'art pobre,³³ la importància que adquirí en la revolta francesa fou molt important i es pot copsar tenint present que s'han catalogat més de 400 grafitis i cinc-cents pòsters.³⁴ El llenguatge fragmentari i concentrat de la màxima sintonitzava perfectament amb una concepció vital de resistència. L'èxit fou immediat, com podem deduir en comprovar que resulta difícil trobar una persona que no conegui alguns dels aforismes del Maig.

El lligam de la revolta amb el vitalisme i el món de la vida, amb el que és quotidià i amb l'art, queda demostrat quan constatem que els autors més representats a les parets són els poetes surrealistes (Bretón, Artaud, Peret, Tzara) a més de Marx i Bakunin.³⁵ No ha de resultar estrany que, sumida la vida en una cultura de resistència –ja sigui en la guerra del Vietnam, el mercantilisme o els discursos científics i tècnics–, Mario Merz dediqués

³³ Sobre la pedagogia de l'art pobre es pot consultar: ESTERUELAS TEIXIDÓ, Albert; LAUDO CASTILLO, Xavier. «La pedagogia "povera": una pedagogia del reciclatge», *Temps d'Educació*, 48 (2015), p. 13-28; ESTERUELAS, Albert; LAUDO, Xavier. «Del "arte povera" a la pedagogia pòvera: el arte de trasmutar lo efímero en intensidad», *Historia y Memoria de la Educación*, 5 (2017), p. 191-216; ESTERUELAS TEIXIDÓ, Albert; LAUDO CASTILLO, Xavier. «Del arte a la pedagogia pòvera: una alteración pedagógica de lo efímero», PADRÓS, Núria; COLLELLEDMONT, Eulàlia; SOLER, Joan (Ed.). *Actas del XVIII Coloquio de Historia de la Educación: Arte, Literatura y Educación*. Vol. 1. Vic: Universitat de Vic-UCC, SEDHE, p. 325-333.

³⁴ Hi ha moltes publicacions sobre els grafitis entre les quals esmentem: PELLEGRINI, Mario. «Las paredes hablan», *La imaginación al poder. París Mayo 1968*. Ed. Mario Pellegrini. Barcelona: Argonauta, 1978 [1a ed. Buenos Aires: Insurrexit, 1968], p. 73-91; BESANÇON, Julien. *Les murs ont la parole: journal mural mai 1968: Sorbonne, Odéon, Nanterre Etc.* París: Tchou, 1968.

³⁵ PELLEGRINI, Mario. *Op. cit.*, p. 75.

la primera obra de la sèrie *Iglú* a Võ Nguyễn Giáp. En l'anomenat «Iglú de Giáp», en honor precisament a aquest general del Vietcong, Merz envoltarà l'iglú amb una de les belles màximes escrita amb lletres de neó: «Si l'enemic es concentra, perd terreny; si es dispersa, perd força».

Malgrat que Merz era un artista conegut, cal dir que la creació dels aforismes respongué quasi sempre a l'anonimat; en moltes ocasions perquè eren obra d'un col·lectiu, però sovint per una qüestió de principis. L'obra està per sobre de l'artista, la comunitat està per sobre del líder, l'educació està per sobre de l'educador. Per això, les experiències autogestionàries i comunitàries del Maig del 68 no obliden el subjecte com a membre actiu de la comunitat.

El pensament aforístic permetia explorar, fragmentàriament, totes les possibilitats de la vida, tot renunciant a l'enumeració de veritats com a forma pedagògica primordial per tal d'obrir-se a les diverses interpretacions. L'aforisme no és l'enumeració d'una veritat, sinó la constatació d'una possibilitat. La nova pedagogia del Maig del 68, agermanada amb l'art pobre (*arte povera*) i el dadà, no pot centrar-se en l'afirmació de la veritat. L'aforisme, atès que pot adquirir significats ambigus o antagònics, permet i estimula una hermenèutica que facilita el diàleg. Les diverses interpretacions dels fets fan de la conversa una finalitat en si mateixa, i no solament un mitjà pedagògic i tècnic. L'aforisme encaixa perfectament amb la pedagogia de les frases fetes, de les màximes i dels proverbis.

Els aforismes del Maig representen una resistència als artificis. Són una forma popular, proletària i pobre, una manera no alienada d'entendre i expressar el món. També, com ha indicat Xavier Bordils, els cartells elaborats en aquells temps, amb una clara influència del cartellisme polonès –el teatre pobre de Grotowski també és polonès–, amb un o dos colors «desembocaban en una estètica nueva, sin artificios, directamente comprensible por todos, sin necesidad de intérpretes».³⁶ La cultura, la societat, la pedagogia s'empobreixen, es proletaritzen, és a dir, s'allunyen de la mercantilització.

Recordem que l'artista del moviment de l'art pobre Michelangelo Pistoletto, a l'obra «L'home ensinistrat», suggeria que el titular de diari ens instaure un lema de vida: som un titular periodístic. Avui podem afirmar que una frase feta, un aforisme o una màxima impregna la doxa en el discurs pedagògic de l'espectacle. Giorgio Agamben afirmava que, desapareguda l'experiència, les màximes i els proverbis –que eren les formes en què l'experiència era

³⁶ BORDILS RAMON, Xavier. *Op. cit.*, p. 139.

construïda com a autoritat— han desaparegut com a sentències de l'experiència i han estat substituïdes com a viaranys de certes. ³⁷

L'aforisme ens obliga a endinsar-nos en el sentit del llenguatge prefabricat, com el dels refranys, per tal de poder pensar d'una altra manera. Certament, serà la forma d'expressar la creativitat, la màgia i la imaginació desbordant d'un moviment que intenta trastornar la forma de comunicar el que es pensa. D'alguna manera, el pensament aforístic respondrà a la consigna del periòdic *L'Enragé* quan considera que «podrà servir de mecha para un cóctel Molotov». ³⁸ De vegades, el caràcter fragmentari de l'aforisme és, efectivament, un cóctel Molotov llençat contra la veritat, contra el sistema, contra la modernitat, no pas pels fets que narra sinó precisament per les moltes interpretacions que permet fer. La màxima és una forma que el pensament adopta en el llenguatge, és el tret de sortida per a la conversa educativa.

3.5. La pedagogia es desenvolupa en el diàleg

Com hem vist, el discurs pedagògic aforístic s'inscriu directament en la voluntat de sistematitzar la conversa. L'aforisme, com el diàleg, és un mitjà de realització pedagògica pobre, com demanen els discursos pedagògics que es desenvolupen lluny de les oficialitats. En un món que començava a girar-se de cap per avall, les relacions socials i, en conseqüència, l'ensenyament no podia restar al marge. Si els conflictes que precediren l'esclat del Maig del 68 tenien molt a veure amb el funcionament autoritari de la societat, de la família i de l'ensenyament, resulta evident que calia transformar aquestes institucions dotant-los d'un sentit més democràtic, cosa que, no cal dir-ho, només es pot dur a terme a través del diàleg. ³⁹ La conversa «sobre els altres» serà un dels aspectes en què els estudiants centraran la crítica; s'accentuarà el valor educatiu del procés de parlar i escoltar, per això s'afirmarà que «Les parets tenen orelles. Les vostres orelles tenen parets». El grafit esdevindrà el símbol de la força de la paraula, que substituirà la presa del poder. El Maig francès fou una institucionalització de la conversa.

³⁷ AGAMBEN, Giorgio. *Op. cit.*, p. 10.

³⁸ CHOLLET, Laurent. *Mai 1968. La révolte en images*. París: Hors Collection, 2007, p. 85.

³⁹ SERVAN-SCHREIBER, Jean-Jacques. *El despertar de Francia*. Santiago: Zig-zag, 1968, p. 15-16. Nosaltres citem a partir de FABREGAT PEREDO, Mario. «Mayo del 68: Una experiencia urbana», *Contextos*, 28 (2012), p. 57-68 (p. 61).

Altrament, cal afegir-hi que el diàleg és una de les raons principals per la qual no es podia disposar d'un programa tancat, social, polític o pedagògic, ja que havia de resultar necessàriament paralitzant. Daniel Cohn-Bendit ho expressà així: «la única oportunidad del movimiento es justamente ese desorden que permite a las gentes hablar libremente».⁴⁰

Influïts per les avantguardes artístiques, pel teatre pobre i per la necessitat de lligar vida i art, l'acció educativa es produí a cavall entre la performance artística i la conversa educadora, en una acció semblant al que avui podríem anomenar «classe oberta». Tanmateix, el diàleg adquireix la forma de ser espontani, obert i, de forma notable, públic, en el sentit literal, és a dir, com una forma d'expressió lliure del llenguatge i del pensament. És en aquest context que Emma Cohen afirmava, a propòsit d'una intervenció educativa al carrer: «De regreso al Odeón pergeño nuevos juegos destinados a lanzar a toda la Ciudadanía Andante en brazos de la Discusión Autónoma».⁴¹ És ben sabut que aquests tipus d'experiències les constatà a *La llibreta francesa*. La cita és llarga, però paga la pena transcriure-la íntegra: «21 de mayo, martes.- Los del “Théâtre dans la Rue” formamos en el Odeón 4 equipos de 12 que parten hacia puntos opuestos de la ciudad. En place du Trocadéro, alrededor de un amplio círculo de tiza, a modo de señuelo, lanzamos preguntas actuales. Se nos pela la garganta mientras los curiosos se acercan. Al principio nuestras preguntas van al aire: los pocos que leen sobre el asfalto, dentro del círculo, “¡ici, on joue au jeu des questions”, se quedan nota [sic]. Detrás mío alguien susurra “tontería mayúscula”. A punto yo de ceder al desaliento, uno contesta a algo sobre De Gaulle, del otro lado, la ciudadana que ya le rebate, para tener más cerca al hombre, pisa sin querer el círculo, entra, contesta un 3º, otro más..., se forma una burbuja parlante, permanezco en ella por si decrece la parlanchina prima y el resto provoca sucesivos focos parejos. Hasta armarla. Bulle vida. Tras dos horas de intenso esfuerzo bulle vida ansiosa de más entendimiento en Trocadéro. Dejamos la plaza con tropecientos viandantes discutiendo. “Théâtre dans la Rue” logró este Trocadéro, este nuevo y fugaz paraíso de discusión autónoma».⁴²

Aquesta forma de fer marca el mètode pedagògic. Cal deixar que la gent s'expressi. Inicialment es produirà confusió. La gent es preguntarà: «I ara què?», i és en aquest moment quan podrà començar l'estructuració, i no

⁴⁰ SARTRE, Jean-Paul; COHN-BENDIT, Daniel. *Op. cit.*, p. 48.

⁴¹ COHEN, Emma. «La libreta francesa. Mayo del 68», *Dossiers Feministes*, 12 (2008), p. 11-29 (p. 24).

⁴² *Ibidem*, p. 24.

abans: «Primero hay que hablar, reflexionar, buscar fórmulas nuevas. Las encontraremos. Pero no hoy».⁴³

A més d'aquestes accions de conversa dinàmica i improvisada, s'endegaren les anomenades «operacions plaça pública ORTF» (Office de Radiodiffusion-Télévision Française), que eren unes reunions en què els vaguistes i els periodistes responien les preguntes del públic.

Cal recordar que els discursos educatius estaven molt influïts per la crítica social de l'art pobre, pel teatre pobre de Jerzy Grotowski i The Living Theatre, de Judith Malina i Julian Beck (molt presents el mes de Maig del 1968 als carrers), així com per la vitalitat del surrealisme i, en la mesura que als murs parisiencs podíem llegir que «Tot és dadà», per l'esperit crític del dadaisme. Els revoltats entenien que existia una estreta relació entre la revolució i l'art,⁴⁴ un fet que constataren en aforismes com: «Les úniques escultures que conec són les barricades» o «La pintura avui es fa amb maons». Aquest impuls del diàleg com a forma habitual de democràcia també es plasmarà en la discussió artística. Així, trobarem artistes, periodistes, estudiants i crítics debatent en teatres sobre el paper que l'art ha de tenir en la societat.⁴⁵

3.6. *Vers una pedagogia de la vida quotidiana*

No podem negar que la revolta es produí en un moment de bonança econòmica, com molts s'han apressat a destacar. Certament, després de l'ocupació alemanya i dels penosos anys de la postguerra europea, França coneixia temps de serenor. Ara bé, no es pot acceptar que l'agitació estigués directament relacionada amb el benestar: aquest és un dels arguments poc

⁴³ La cita és llarga, però indefugible: «Ante la repentina libertad de palabra en París, se hace preciso que en primer término la gente se exprese. Dicen cosas confusas, vagas, a menudo sin interés, porque se las han dicho cien veces, pero eso les permite, después de haber dicho todo eso, de plantearse la siguiente pregunta: “¿Y ahora?” Eso es lo más importante, y lo que la mayor parte de los estudiantes se preguntan: “¿Y ahora?” Sólo después podrá hablarse de programa o de estructuración. Si nos planteáramos desde el comienzo el tema: “¿Que harán con los exámenes?” significaría asfixiar las posibilidades, sabotear el movimiento, interrumpir la dinámica. Los exámenes tendrán lugar y nosotros presentaremos propuestas, pero que nos den tiempo. Primero hay que hablar, reflexionar, buscar fórmulas nuevas. Las encontraremos. Pero no hoy». SARTRE, Jean-Paul; COHN-BENDIT, Daniel. *Op. cit.*, p. 49.

⁴⁴ BADENES SALAZAR, Patricia. «Affiches y pintadas: La “verdadera” revolución del mayo francés del 68», *Dossiers Feministes*, 12 (2008), p. 121-136 (p. 135).

⁴⁵ BORDILS RAMON, Xavier. «La estética y el diseño en Mayo de 1968... Y de todo aquello ¿qué queda?», *Dossiers Feministes*, 12 (2008), p. 137-140 (p. 129).

defensables d'aquells i aquelles que voldrien enterrar el Maig del 68 (De Gaulle es referí a la «revolta dels fills de papà»). Precisament, la revolta insistia en la vindicació d'una vida millor alhora que es mostrava ferotge amb un món que, cada vegada més, erigia l'economia com el nou ídol al qual s'havia de sotmetre absolutament tot, inclosa la vida quotidiana. Aquest fet, destacat menys del que és necessari –estranyament– era formulat de manera explícita quan, referint-se a la universitat i a la societat en general, Marcuse afirmava que «la prosperidad y la cohesión tienen por fundamento la incentivación de la explotación, la competencia brutal y una moral hipócrita».⁴⁶

Al capdavall, podem comprovar que es confonia el benestar amb els diners, tal vegada com passa avui. Però el cert és que, superada la guerra, les formes de vida a Europa seguien en ruïnes. L'economia prenia el lloc de la cultura i es transformava en una nova religió. I és en aquest context d'escombraries on emergirà un dels elements més interessants: la reivindicació «d'erigir una vida sobre la vida». Resulta que la vida quotidiana no responia al benestar sinó tot el contrari, responia a la misèria. Així, s'interpretava que la «forma-mercancía ha dejado la vida sin contenido».⁴⁷ Efectivament, la pretensió radicava a iniciar una vida nova, a construir «un mundo donde la competencia, la lucha de los individuos unos contra otros, el engaño, la crueldad y la masacre ya no tengan razón de ser».⁴⁸ I no cal dir que aquestes idees continuen formant part de les nostres aspiracions.

Aquesta crítica al suposat benestar que oblidava el món de l'esperit, si es pot dir així, assestava un cop de mort a la narració de progrés moderna –com ja havien fet els anarquistes del nou-cents– en reconèixer que en l'aspecte moral el progrés distava d'haver-se produït. El Maig del 68 desmuntarà la manipulació segons la qual es tracta d'una revolta del benestar i deixarà ben clar que és el benestar de la classe dominant, el dels adults, un benestar a la seva mida i, al capdavall, un simple benestar material: «Los estudiantes no se rebelan contra una Sociedad pobre y mal organizada, sino contra una Sociedad bastante rica, bastante bien organizada en el lujo y en el despilfarro, mientras que el 25% de la población del país vive en los ghettos, en medio

⁴⁶ MARCUSE, Herbert. *Op. cit.*, p. 57.

⁴⁷ SOULINAKE, Vasilei; SEISDEDOS, El Rojo; DILLINGUER. «De la utopia filosofal del crimen», ANÒNIM (Ed). *Panfletos y escritos de La Internacional Situacionista*. Madrid: Editorial Fundamentos, 1976, p. 5-13 (p. 8).

⁴⁸ MARCUSE, Herbert. *Op. cit.*, p. 57.

de la pobresa».⁴⁹ És, en aquest sentit que podem parlar d'un cop mortal a la modernitat, a aquella modernitat totalitària de l'univers concentracionari que construï el gulag i Dachau. El Maig del 68 enderroca la narració econòmica, l'ídol de l'economia, el relat que l'antiga modernitat edificà per no ensorrar-se. Aquest és un dels poders del Maig i «Eso explica por qué en parte los sucesos de 1968 hayan despertado tan fuertemente el sentimiento utópico y casi mítico que reaccionaba “contra la miseria de la vida cotidiana”». ⁵⁰ Per això, tots els discursos pedagògics possibles, des del 68 fins avui, han de representar una resistència a acceptar que l'economia ens marqui com hem de viure la vida. Cal seguir l'aforisme que deia: «No canviem d'ocupadors, canviem l'ocupació de la vida». Dit això, es pot afirmar que un dels poders de la revolució és el de desemmascarar els interessos econòmics dels qui sortirien perjudicats amb el triomf del Maig. Però els participants de la revolta estaven més interessats en la vida que en la crítica econòmica o, fins i tot, social.⁵¹ En poques paraules: primer Rimbaud, després Marx; primer canviar la vida, després transformar la societat.

El Maig institueix la crítica radical sobre la vida quotidiana, és a dir, sobre el consumisme, sobre la creació de les necessitats artificials i sobre l'administració burocràtica de la vida que vivim.⁵² I és en aquest sentit que podem dir, parafrasejant el conegut tango, que cinquanta anys no són res. Sembla que res no ha passat. El cert és que aquesta crítica radical és tan necessària avui com ahir, o més. El Maig inaugura una pedagogia que, cada vegada més, se centra en una denúncia del mercantilisme social i pedagògic. No podem deixar de cridar l'atenció, ara i aquí, sobre els efectes que aquest rebuig del mercantilisme va tenir sobre la societat europea i que s'ha traduït en l'impuls de certes concepcions educatives teòriques. La instrumentalitat pura del pensament mercantilista va fer pensar en la necessitat de fugir de propostes adreçades a la consecució d'objectius. La pedagogia, com la vida, també és un esdevenir.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 60.

⁵⁰ MAMMARELLA, Giuseppe. *Historia de Europa Contemporánea (1945-1990)*. Barcelona: Ariel, 1996, p. 280. Nosaltres citem a partir de FABREGAT PEREDO, Mario. *Op. cit.*, p. 59.

⁵¹ Aquesta insistència en la vida va provocar que la nit de les barricades (el 10 de maig) els manifestants es plantegessin portar orquestres a les barricades si la policia es retirava. COHN-BENDIT, Daniel. *Op. cit.*, p. 28.

⁵² CARRASCO, Nemrod. *Op. cit.*, nota 33.

El pensament respecte del Maig pot quedar resumit en la cita següent, tan llarga com significativa: «Sobrevivir es “renunciar todos los días a la vida”, padecer una existencia reducida a los imperios económicos. La acción de la economía sobre el mundo lo ha transformado en el mundo de la economía: el mal económico está por todas partes, el trabajador es más pobre cuanto más riqueza produce [...]».⁵³ La pedagogia pateix un procés semblant: resulta més pobre com més s'enriqueix i esdevé més rica com més s'empobreix.

El terreny per a aquesta crítica al mercantilisme l'havia preparat Guy Debord un any abans quan ens explicava que la condició objectiva necessària de la rebel·lió calia buscar-la en la construcció del nou model de control social (burocràtic-capitalista) que estava impregnant tant la vida pública com la privada. El Maig del 68, diríem, reuneix en el seu plantejament una part essencial de l'aportació de Michel Foucault. D'una banda, es preveu la mort del subjecte en l'espectacle i, de l'altra, l'administració de la vida, és a dir, la biopolítica com a part de l'administració de la mercaderia.

La crítica mercantilista, per una banda, i la reacció a la burocratització de la vida, per una altra, apareixen com una rebel·lió essencialment política, com veurem en l'apartat següent: caldrà fugir, per tant, del lloc comú que s'ha generat en considerar el Maig com una revolució cultural.

3.7. *Vers una pedagogia democràtica*

La revolta francesa ha estat un intent molt important de construir una vida millor per a tothom. Aquesta opció per a una educació i una vida més integral s'havia fet palesa en els murs parisencs en forma d'aforisme: «D'un home poden fer un policia, un maó, un paracaigudista. I no podrien fer un home?» El Maig del 68, però, va canviar la tendència. Va intentar canviar la tendència, hauríem de dir. Perquè tots els esforços contemporanis a la revolta i els posteriors s'han dedicat a silenciar aquest aspecte tan contrari a la generació de riquesa material.⁵⁴

El plantejament de la revolta va ser més o menys el següent: atès que tant els polítics com els sindicats («Els sindicats són bordells», llegirem a París) frenen la revolució, cal apartar-se de les seves formes d'acció. Mentre partits i sindicats

⁵³ SOULINAKE, Vasilei; SEISDEDOS, El Rojo; DILLINGUER. *Op. cit.*, p. 8.

⁵⁴ Les propostes de Jacques Rancière representen una magnífica interpretació d'aquest problema i són una mostra sensacional de la productivitat intel·lectual del Maig.

pensaven i actuaven en termes clàssics de presa de poder, el moviment francès el que pretén és simplement –o no tan simplement– contestar l'arbitrarietat del poder: els partits i els sindicats, com és relativament fàcil de comprovar, no van entendre res.⁵⁵ Precisament una de les aportacions fou mostrar que, sense cap mena de coordinació sindical i en un temps rècord d'una setmana, França quedà absolutament paralizada.⁵⁶

La setmana rabiosa deu als partits el fet que comencés una politització de la ciutadania en termes absolutament nous. Com ha suggerit Nemrod Carrasco, el Maig fou un intent «de politització fora dels partits polítics i de l'estat».⁵⁷ Mostrà clarament el que ara sabem i que ja hem apuntat abans: que l'estat i els partits són despolititzadors atès que són experts en la satisfacció de les «necessitats de la ciutadania». Curiosament, el Maig identifica un aspecte de què habitualment no es parla: la vida que no vivim, la capitalitza l'estat i és alhora el lloc d'on pren la seva força.⁵⁸

Ben mirat, la reacció contra la vida-mercaderia implica necessàriament la lluita contra les institucions que ens «venen» les solucions, és a dir, contra la política mercantilitzada. Per aquesta raó, es posa en dubte el concepte de necessitat, el paper de l'especialització i la tasca de l'expert,⁵⁹ però també, i de forma transcendental, el rol desenvolupat per l'estat. Aquesta situació ha arribat a afirmar que el 68 liquida un món, el dels sindicats i partits, i, especialment, els de classe, i que s'obre un buit que «[...] hasta el momento no ha logrado crear instituciones estables que articulen una alternativa global al sistema».⁶⁰ És per això que pensar sobre el Maig és pensar sobre el present.⁶¹

⁵⁵ BORDILS RAMON, Xavier. *Op. cit.*, p. 139.

⁵⁶ ANÒNIM. «Cronología de la semana rabiosa», *La imaginación al poder. París Mayo 1968*. Ed. Mario Pellegrini. Barcelona: Argonauta, 1978 [1a ed. Buenos Aires: Insurrexit, 1968], p. 11-21 (p. 21).

⁵⁷ Ho exposava Nemrod Carrasco (Carrasco, Nemrod. *Op. cit.*, p. 36): «Estaba claro que el pronunciamiento estudiantil constituía en cierta forma una traición a la revolución, ya que rompía las características fundamentales de una politización ligada a la lucha de clases: 1) La función del partido dirigente quedaba cuestionada; 2) La conciencia individual se encontraba desligada de la conciencia de clase; 3) El medio en el que debía desplegarse la conciencia política estaba despojado de toda forma organizativa».

⁵⁸ «En los modernos sistemas de explotación, los poseedores del capital no sólo poseen trabajo acumulado, sino también vida acumulada y congelada que por un lado nos roban y por otro nos venden por nuestro trabajo. La supervivencia es la imagen de la vida que nos vende el capital». SOULINAKE, Vasilei; SEISDEDOS, El Rojo; DILLINGUER. *Op. cit.*, p. 8.

⁵⁹ Com podem llegir al pamflet sense signar «Los malos días se acabarán» (p. 90), «La especialización y lo pseudo-serio se encuentran justo entre las primeras defensas que la organización del viejo mundo ocupa en el espíritu de cada uno de nosotros».

⁶⁰ GALCERAN HUGUET, Montserrat. *Op. cit.*, p. 83.

⁶¹ IBAÑEZ, Tomás. *Op. cit.*, p. 22.

La politització que pregona la revolta es troba fora de la lluita de classes –exactament com succeeix avui–, una bona manera d’assegurar-se l’enemistat del pensament polític de dretes, però també el d’esquerres i orgànic, ja que eren moments en què la cultura estava en mans del pensament marxista. Aquesta politització, com s’ha dit, revifarà el Maig del 68, adoptant noves formes que «hicieron de determinadas esferas de la vida social (los procesos políticos, la producción cultural, las tensiones étnicas) el centro de su intervención. A la lucha tradicional por la democracia y la justicia social, se unió la aparición de nuevos agentes políticos (feministas, homosexuales, ecológicos, minorías étnicas, etc.) cuyo papel era atender la pluralidad radical de la vida social. Se podría decir que el impulso hacia estas nuevas formas de politización emergió en un momento político preciso: justo cuando el 68 había agotado su potencial político».⁶² A més a més, cal no oblidar l’ànima mostrada aleshores per les formes democràtiques participatives així com per la sempre espinosa concepció de la justícia social.

Entre una de les formes importants de politització cal comptar, no tant l’autogestió –considerada per alguns com un mite del Maig del 68–⁶³ com la participació en els temes públics, en la comunitat mateixa i la fugida de l’individualisme. Podríem dir que ara educar serà sobretot polititzar, és a dir, treure el subjecte de les mans de l’estat i entregar-lo a la comunitat. No és estrany que justament fos prop del 68 quan Louis Althusser desenvolupà les seves idees sobre l’escola com un aparell ideològic de l’estat o quan Bowles i Gintis aportaren la «Teoria de la correspondència». Són els anys de Baudelot i Establet i la «Teoria de la doble xarxa», de Bourdieu i Passeron i la «Teoria de la reproducció».

4. EPÍLEG. CONTRA LA PEDAGOGIA DE L’ESPECTACLE

Per acabar aquest petit article sobre la revolta francesa, resulta indispensable referir-nos a un dels elements més transcendents i que encara resulten importants en l’actualitat, és a dir, l’agitació rabiosa es va produir més enllà de la moda, més enllà d’aquells elements que, imposats per una

⁶² CARRASCO, Nemrod. *Op. cit.*, p. 40.

⁶³ SANTIAGO MUIÑO, Emilio. «Los situacionistas y Mayo del 68», p. 67, *Teorías Revolucionarias e Historia Social*. Organitzat pel taller d’educació popular Rompe el Círculo. [<https://enfantsperdidos.files.wordpress.com/2014/05/los-situacionistas-y-mayo-del-68.pdf>]

minoria, pretenien que fos vàlida per a tothom. El Maig va resistir a la moda revolucionària, a la moda del Maig, a la moda del mercantilisme, a la nova religió de l'economia, que els nostres temps no han pogut resistir. També va saber aïllar-se de l'espectacle del marxisme-leninisme i del maoisme, en uns moments en què eren moda –i més que moda–, gràcies a les aportacions de la crítica de la internacional situacionista, del teatre pobre, de l'art pobre, de dadà. Però també cal consignar que va saber fugir de la figura del lideratge carismàtic, un fet que en els nostres temps també ha configurat una nova religió i que, per tant, ha esdevingut part de la veritat postmoderna i postliberal que inunda tant la política de la dreta com de l'esquerra.

La societat del benestar va ser el resultat de l'espectacle, l'alienació dels adults per part de l'economia i el predomini de la mercaderia. L'espectacle no solament havia colonitzat la societat, sinó que també havia colonitzat els subjectes. Avui també ha colonitzat els congressos científics. Aquesta nova subjectivació es va produir –i encara es produeix– per un procés de mercantilització d'aquells aspectes que havien restat exteriors al mercat, un procés que està culminant en els nostres temps, amb un èxit sense precedent.

En aquest sentit, no hi ha dubte que la vida, tal com succeeix avui dia, demanava una descolonització interior (Servan-Schreiber).⁶⁴ Avui els mitjans de comunicació de massa, i encara molt especialment la televisió, aquest Gran Germà que tothom té a l'interior de casa i de la pròpia ment, ens diu constantment que som lliures, concretament lliures per consumir. I, amb aquesta crítica a l'espectacle, es va fer visible l'ascens d'un nou subjecte del capital, un individu passiu i despolititzat, un individu espectador, un individu que consumeix la seva vida consumint. L'home consumidor és el resultat de l'home productor. És, doncs, aquesta organització i aquesta vida la que el situacionisme va tenir la pretensió de criticar.

Al llarg d'aquest article, hem intentat destacar les escasses recerques en l'àmbit pedagògic en relació amb el moment històric del Maig del 68, un fet que cobra una inusitada rellevància, ja que aquest estudi pot aportar una informació gens menyspreable per pensar la pedagogia dels nostres temps actuals. Les pretensions de la joventut del 68 presenten encara una potència pedagògica de molta transcendència, de la qual tot seguit volem destacar alguns elements.

⁶⁴ SERVAN-SCHREIBER, Jean-Jacques. *Op. cit.* Nosaltres citem a partir de FABREGAT PEREDO, Mario. *Op. cit.*, p. 62.

El primer és la participació de l'art i la cultura en general en la configuració d'una pedagogia que avui dia està colonitzada per la psicologia i la sociologia, molt mediatitzades ambdues per la política neoliberal. Després, cal destacar el fet que, amb el Maig del 68, es va inaugurar una pedagogia (o pedagogies) que arrela en les ruïnes de la Segona Guerra Mundial i que es caracteritza, bàsicament, pel seu vitalisme. Més que centrar-se en la política o la societat, enteses en termes clàssics, gira la seva mirada cap a la vida quotidiana. En tercer lloc, la revolta francesa va mostrar la potència transformadora d'una educació que es desenvolupava lluny d'interessos mercantils i polítics. I, en darrer terme, el Maig del 68 ens indica que hauríem de recuperar una educació que sigui capaç de generar experiències en la vida quotidiana i, d'aquesta manera, poder realitzar el miracle d'expandir el camp del possible. Resulta, per tant, indispensable abordar una formació que, lluny de liquiditats eixorques, treballi directament contra el dogmatisme i la naturalització del món i que, fugint de paradigmes tècnics i tecnològics, sàpiga reconèixer la importància que té l'atzar en la formació humana. Les pedagogies del Maig treballen en la incertesa de la vida, però no en aquella que ha estat construïda pel mercantilisme. No és la inseguretat generada artificialment per un sistema polític sense imaginació, sinó que és la vida en el seu transcórrer, que no es pot preveure completament.

Sigui com vulgui, és evident que, de la lliçó del Maig, també vam aprendre a relativitzar les necessitats del lideratge i a destacar la importància de la societat civil per edificar una vida millor. No calen líders ni fulls de ruta per educar; el que sí que és necessari és la conversa i el diàleg, l'optimització de la democràcia. El Maig del 68 va inaugurar, per tant, una nova manera de mirar, descolonitzada, desalienada, una forma de mirar que fuig de l'espectacle. En fi: vivim en una persecució del succedani. Cinquanta anys després.